

LAGRÅDET

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 2003-01-23

Närvarande: f.d. regeringsrådet Karl-Ingvar Rundqvist, regeringsrådet Marianne Eliason, justitierådet Severin Blomstrand.

Enligt en lagrådsremiss den 19 december 2002 (Justitiedepartementet) har regeringen beslutat inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om företagsinteckning,
2. lag om ändring i ärvdabalken,
3. lag om ändring i jordabalken,
4. lag om ändring i utsökningsbalken,
5. lag om ändring i lagen (1845:50 s.1) om handel med lösören, som köparen låter i säljarens vård kvarbliva,
6. lag om ändring i lagen (1927:85) om dödande av förkommen handling,
7. lag om ändring i lagen (1941:416) om arvsskatt och gåvoskatt,
8. lag om ändring i förmånsrättslagen (1970:979),
9. lag om upphävande av lagen (1971:1072) om förmånsberättigade skattefordringar m.m.,
10. lag om ändring i lagen (1984:404) om stämpelskatt vid inskrivningsmyndigheter,
11. lag om ändring i konkurslagen (1987:672),
12. lag om ändring i lagen (1990:314) om ömsesidig handräckning i skatteärenden,
13. lag om ändring i lagen (1990:613) om miljöavgift på utsläpp av kväveoxider vid energiproduktion,

- 14.lag om ändring i lagen (1990:676) om skatt på ränta på skogs-kontomedel m.m.,
- 15.lag om ändring i lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning,
- 16.lag om ändring i lagen (1992:72) om koncessionsavgift på televi-sionens och radions område,
- 17.lag om ändring i lönegarantilagen (1992:497),
- 18.lag om ändring i lagen (1993:891) om indrivning av statliga fordringar m.m.,
- 19.lag om ändring i lagen (1994:1744) om allmän pensionsavgift,
- 20.lag om ändring i lagen (1994:1920) om allmän löneavgift,
- 21.lag om ändring i lagen (1996:761) om inkomstskatteregler m.m. med anledning av ändrade bestämmelser om aktiekapitalets storlek,
- 22.lag om ändring i lagen (1996:764) om företagsrekonstruktion,
- 23.lag om ändring i lagen (1997:1137) om vägavgift för vissa tunga fordon,
- 24.lag om ändring i socialavgiftslagen (2000:980).

Förslagen har inför Lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Amina Lundqvist.

Förslagen föranleder följande yttrande av Lagrådet:

Förslaget till lag om företagsinteckning

1 kap. 2 §

I paragrafen anges förutsättningarna för förmånsrätt på grund av företagsinteckning. En sådan förutsättning är att den som har upplåtit säkerheten är näringsidkare. Härvidlag överensstämmer den nya

regleringen med vad som gäller enligt lagen (1984:649) om företagshypotek (FHL). Av första paragrafen i kapitlet framgår däremot en skillnad i förhållande till den nuvarande ordningen, nämligen att företagsinteckning kan beviljas även andra än näringsidkare. Regleringen överensstämmer med Förmånsrättskommitténs förslag. Kommittén motiverade den valda lösningen (se SOU 1999:1 s. 339) med att inskrivningsmyndigheten inte skulle tvingas kontrollera att den sökande bedrev eller avsåg att bedriva näringsverksamhet. Det skulle i stället ankomma på borgenären att kontrollera att denna förutsättning var uppfylld.

I lagrådsremissen finns ingen närmare motivering till att man har behållit kravet att den som upplåter säkerhet i företagsinteckning skall vara näringsidkare, trots att säkerheten inte längre skall vara begränsad till egendom som hör till en näringsverksamhet. Det kan antas att förklaringen ligger i att säkerheten även fortsättningsvis är avsedd att användas i näringsverksamhet, något som återspeglas i beteckningen på institutet. Emellertid är begreppet näringsidkare inte alldeles entydigt. I författningskommentaren nämns några omständigheter som normalt är tillräckliga för att en gäldenär skall anses som näringsidkare, men där sägs att även annat kan ha betydelse vid bedömningen. En långivare som har att ta ställning till om han skall godta en företagsinteckning som säkerhet tvingas således att göra en bedömning som kan vara oviss. Bedömer han situationen felaktigt, kan det leda till rättsförluster, eftersom säkerheten tydligen inte skall ge förmånsrätt, om det visar sig att upplåtaren inte är näringsidkare. I remissen framhålls att förhållandevis låga krav ställs för att någon skall anses som näringsidkare. Enligt Lagrådets mening kan det ifrågasättas att lagen bör ställa upp som förutsättning för förmånsrätt att gäldenären är näringsidkare. Lagrådet förordar att frågan övervägs ytterligare under den fortsatta beredningen.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelserna

Punkt 3

Bestämmelserna reglerar vad som efter den nya lagens ikraftträdande skall gälla i fråga om företagsinteckningar som har beviljats före ikraftträdandet. Enligt Lagrådets mening är uttryckssättet i några avseenden sådant att oklarhet kan uppkomma. Bestämmelsen i första meningen synes med hänsyn till hur företagshypotek och företagsinteckning är definierade enligt FHL behöva förtydligas så att det framgår att FHL:s fortsatta giltighet fram till år 2005 inte är begränsad till vad som där föreskrivs om företagsinteckning. Vidare bör den bestämmelse som anger att en äldre företagsinteckning som skall anses som en företagsinteckning enligt den nya lagen inte skall omfatta "egendom som är gemensamt intecknad" anpassas bättre till lydelsen av 3 kap. 2 § första stycket FHL. Precisering bör även ske av bestämmelsen om giltighetsområdet från och med år 2005 för sådana inteckningar som enligt förslaget benämns "begränsade inteckningar" respektive "regionala inteckningar".

Efter vissa redaktionella jämkningar även i övrigt kan den här behandlade övergångsregleringen ges förslagsvis följande lydelse:

"I fall då en företagsinteckning har beviljats före ikraftträdandet av denna lag gäller lagen (1984:649) om företagshypotek fram till den 1 januari 2005. Därefter skall inteckningen anses som en företagsinteckning enligt denna lag och företagshypoteksbrevet som ett företagsinteckningsbrev på samma belopp. Inteckningen skall dock inte omfatta egendom som ingår i en intecknad näringsverksamhet som flera utövar gemensamt. En inteckning som är begränsad enligt 3 kap. 1 § andra stycket lagen om företagshypotek, en regional inteckning som avses i 13 § lagen (1984:650) om införande av lagen

(1984:649) om företagshypotek och en inteckning i näringsverksamhet som flera utövar gemensamt skall behålla det giltighetsområde som inteckningen har närmast före den 1 januari 2005. En begränsad inteckning och en regional inteckning får på ansökan av näringsidkaren och efter medgivande av företagshypoteksbrevets innehavare utsträckas till en inteckning enligt denna lag. För ansökan om en sådan utsträckning gäller i tillämpliga delar bestämmelserna i denna lag om ansökan om inteckning. Utsträckning och inteckning får inte ske på sådant sätt att inteckningen i fråga om omfattningen avviker från en annan inteckning som är beviljad i samma egendom.”

Fråga har också väckts om tvekan kan uppkomma om hur omvandlingsregeln i andra meningen skall tolkas i vissa situationer. Enligt den bestämmelsen skall för tid fr.o.m. den 1 januari 2005 en företagsinteckning som beviljats före ikraftträdandet anses som en företagsinteckning enligt den nya lagen och företagshypoteksbrevet anses som ett företagsinteckningsbrev. Omvandlingsregeln avses enligt vad som upplysts under föredragningen inte få genomslag vid en konkurs eller en utmätning som grundar sig på en före ikraftträdandet gjord ansökan och som inte har slutförts före den 1 januari 2005; för sådana fall skall i stället äldre bestämmelser fortsatt tillämpas under hela förfarandet.

Lagrådet finner det påkallat med ett klargörande i frågan, vilket lämpligen bör ske genom att en ytterligare bestämmelse tillförs övergångsregleringen. Bestämmelsen kan förslagsvis införas som en ny punkt, betecknad punkt 4, och utformas enligt följande:

”4. Vid en konkurs eller en utmätning som har beslutats på grund av en ansökan som gjorts före ikraftträdandet tillämpas lagen (1984:649) om företagshypotek även efter utgången av år 2004, om konkursen eller utmätningförfarandet då alltjämt pågår.”

Godtas detta förslag får punkt 4 och punkt 5 enligt remissförslaget i stället betecknas punkt 5 och 6.

Punkt 4

Denna punkt bör, om det som Lagrådet anfört i det föregående godtas, betecknas punkt 5.

Bestämmelsen innebär att det som sägs i vissa uppräknade lagrum i införandelagen till FHL bl.a. om företagsinteckningar som beviljats före FHL:s ikraftträdande skall fortsätta att gälla även efter den nya lagens ikraftträdande. Så som förslaget utformats föreskrivs inte i något avseende tidsbegränsning för den fortsatta giltigheten. Detta korresponderar inte i alla delar med innehållet i övergångsregleringen under punkt 3. Enligt den regleringen har ju FHL för fall av redan beviljade företagsinteckningar giltighet fram till den 1 januari 2005, medan det för tid därefter föreskrivs att dessa inteckningar med automatik omvandlas till inteckningar enligt den nya lagen.

En tidsbegränsning motsvarande den enligt punkt 3 bör enligt vad Lagrådet kan finna föreskrivas med avseende på vad som regleras i några av de uppräknade lagrummen i införandelagen. I 3 § införandelagen föreskrivs att FHL, om inte annat sägs, skall gälla även i fråga om företagsinteckningar som har meddelats eller sökts före FHL:s ikraftträdande. Med sådana företagsinteckningar likställs därvid förlagsinteckningar och inteckningar i jordbruksinventarier. I fråga om den föreslagna hänvisningen till den paragrafen bör tydligt framgå att motsvarande tidsmässiga begränsning som enligt punkt 3 skall gälla även för dessa äldre inteckningar. Bestämmelsen i 7 § införandelagen föreskriver att en företagsinteckning som beviljats eller sökts före ikraftträdandet av FHL skall anses som en enligt FHL beviljad eller

sökt inteckning på motsvarande kapitalbelopp samt att, vid beviljad inteckning, inteckningshandlingen skall anses som ett företagshypoteksbrev på samma belopp. Detta torde kunna avse enbart tiden fram till den 1 januari 2005 (jfr den omvandlingsregel som finns i andra meningen av punkt 3). Begränsningen bör dock komma till klart uttryck i samband med att hänvisning görs till nämnda 7 §. Också i fråga om hänvisningen till 16 § införandelagen, i vilket lagrum det anges i vad mån skepp skall omfattas av företagshypotek enligt FHL i en situation då företagsinteckningen berörs av vissa övergångsbestämmelser från år 1973, kan behöva klargöras att en tidsmässig begränsning gäller som är förenlig med den i punkt 3.

Härutöver bör det enligt Lagrådets mening vara lämpligt att förevarande punkt ger uttryck för att de bestämmelser i punkt 3 som tar sikte på tiden fr.o.m. den 1 januari 2005 i förekommande fall har tillämpning också på sådana äldre inteckningar som avses i 3, 7 och 16 §§. Detta bör utsägas även beträffande bestämmelsen i den av Lagrådet föreslagna punkt 4.

Mot bakgrund av det anförda kan punkten, av Lagrådet betecknad 5, förslagsvis ges följande lydelse:

”5. Vad som sägs i 3 och 6 – 8 §§, 10 § tredje stycket, 12, 13, 16 och 17 §§ lagen (1984:650) om införande av lagen (1984:649) om företagshypotek gäller även efter ikraftträdandet. I fråga om 3, 7 och 16 §§ skall giltigheten bestå fram till den 1 januari 2005. Därefter gäller i tillämpliga delar vad som föreskrivs för samma tid i punkt 3 och 4.”

Förslaget till lag om ändring i ärvdabalken

21 kap. 3 §

I paragrafen finns bestämmelser om att en skuld som den döde hade kan sägas upp i förtid under vissa förutsättningar. Enligt den nuvarande lydelsen gäller dock att, om borgenären till säkerhet för sin fordran har panträtt på grund av inteckning eller har företagshypotek och han inom tre månader efter uppsägningen meddelar att han vill hålla sig endast till säkerheten, han inte är skyldig att ta emot betalning före förfallodagen. Förslaget i remissen går ut på att denna undantagsregel inte skall gälla i fråga om säkerhet på grund av företagsinteckning. Detta kommer till uttryck i lagförslaget på så sätt att orden "eller har företagshypotek" stryks och undantaget därmed kommer att gälla bara panträtt på grund av inteckning. Tanken är att säkerhet på grund av företagsinteckning då inte skall omfattas av bestämmelsen, eftersom en sådan säkerhet inte utgör en pant.

Ordet "panträtt" torde inte ha någon i lag definierad betydelse. Pant-rättsbegreppets innebörd är omdiskuterad och nya varianter av pant-rätt har kommit fram under tidernas lopp (se Undén, Svensk sakrätt I Lös egendom, 9 uppl. 1974 s. 163 f., jfr också Walin, Panträtt, 2 uppl. 1998 s. 15 f.). Under förarbetena till FHL diskuterades frågan huruvida den rätt som grundades på en företagsinteckning borde betecknas som en panträtt (prop. 1983/84:128 s. 34 f., 112 f. och 127). De skillnader som kunde konstateras föreligga mellan en typisk panträtt och en rätt som grundades på företagsinteckning utgjorde enligt departementschefens mening inte i och för sig något avgörande hinder

mot att knyta an till en panträttsterminologi i den nya lagstiftningen. Däremot ansåg han att praktiska skäl talade mot att en sådan terminologi kom till användning. Lagrådet uttalade att rätt på grund av företagsinteckning skilde sig i så hög grad från panträtt att det syntes väl motiverat att systematiskt inte inordna rätten under panträten. I FHL undveks också – på Lagrådets förslag – ordet ”pant”. Terminologin genomfördes dock inte helt konsekvent. Lagrådet invände sålunda inte mot att ordet ”pantförskrivs” användes i 6 kap. 5 § utsökningsbalken i fråga om en inteckningshandling som skulle gälla i utmätt lös egendom som hörde till näringsverksamhet.

I lagrådsremissen diskuteras inte den terminologiska frågan. Uppenbarligen har utgångspunkten varit att det nya institutet inte skall karaktäriseras som en panträtt. Den huvudsakliga rättsverkan av en säkerhet på grund av företagsinteckning kommer att vara en allmän förmånsrätt. Som Förmånsrättskommittén uttalar (SOU 1999:1 s. 338) blir säkerhetsrätten därmed allt mindre lik en panträtt. Lagrådet håller därför med om att en säkerhetsrätt på grund av företagsinteckning inte bör betecknas som en panträtt. Den valda lagstiftningstekniken kan således godtas.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelserna

I punkt 2 i övergångsbestämmelserna sägs att i fråga om företagshypotek på grund av en inteckning som har beviljats före ikraftträdandet äldre bestämmelser tillämpas fram till den 1 januari 2005. Regleringen skall ses mot bakgrund av övergångsregleringen till lagen om företagsinteckning. I fråga om företagsinteckningar som har beviljats före ikraftträdandet av den lagen skall äldre bestämmelser gälla under år 2004. Därefter skall inteckningen anses som en företagsinteckning enligt den nya lagen. Innebörden i det förslag som nu behandlas är att, såvitt gäller fordringar där en företagsinteckning

enligt den nya lagen lämnats som säkerhet, några begränsningar inte skall finnas i rätten för en gäldenärs dödsbo att säga upp en skuld till betalning i förtid.

Som den nu aktuella övergångsbestämmelsen utformats framstår det som oklart vad som skall gälla dels för de fall där någon har förklarat sig vilja hålla sig endast till säkerheten med stöd av nu gällande bestämmelser, dels om uppsägning sker under år 2004 men en tidsfrist löper ut först påföljande år. Enligt vad som upplysts vid föredragningen är avsikten att äldre bestämmelser skall gälla tills vidare i dessa fall. Detta kommer enligt Lagrådets mening bättre till uttryck om i bestämmelsen orden "fram till" byts ut mot "om uppsägning görs före". Lagrådet föreslår att denna ändring görs.

Förslaget till lag om ändring i utsökningsbalken

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelserna

I punkt 2 föreskrivs i fråga om en utmätning som har beslutats på grund av en ansökan som gjorts före ikraftträdandet att äldre bestämmelser tillämpas, dock längst till den 1 januari 2005. Av författningsscommentaren framgår att tidsgränsen har införts därför att ett allmänt mål förblir öppet hos kronofogdemyndigheten till dess att skulden betalas eller preskriberas, vilket i normalfallet dröjer fem år. Om äldre bestämmelser vore tillämpliga under hela den tiden, skulle en borgenär med stöd av 8 kap. 13 § utsökningsbalken i ett senare skede, när en ny tillgång uppdagats, kunna utnyttja ett företagshypotek för att skaffa sig förmånsrätt för en fordran som inte var aktuell när utmätningen först skedde. Under föredragningen inför Lagrådet har påpekats att motsvarande problem skulle kunna uppkomma i ett enskilt mål till följd av bestämmelserna i 4 kap. 9 a § utsökningsbalken om förnyelseansökan.

Med den utformning som bestämmelsen har fått kommer den att träffa även andra fall än de avsedda. Enligt ordalydelsen skall nämligen de nya bestämmelserna tillämpas efter år 2004 på alla utmätningar som då står öppna, och det oavsett hur långt förfarandet har fortskridit efter utmätningsbeslutet. Det skulle t.ex. i princip kunna medföra att en borgenär förlorar sin rätt enligt 8 kap. 13 § utsökningsbalken att få betalning ur utmätt egendom, om förfarandet hos kronofogdemyndigheten av någon anledning skulle fördröjas så att försäljningen sker eller fördelning äger rum först efter år 2004.

Övergångsbestämmelsen synes således ha fått en mindre lämplig utformning. Under föredragningen har upplysts att problemet bedöms uppkomma endast i ett fåtal fall. Det kan därför ifrågasättas att regelsystemet behöver kompliceras med en begränsningsregel av detta slag. Om ett sådant behov anses föreligga, bör problemet lösas på ett annat sätt än det som föreslås i remissen. Vad som då behövs synes vara endast att äldre bestämmelser kan tillämpas under det fortsatta utmätningsförfarandet beträffande sådan egendom som har utmätts genom ett beslut före den 1 januari 2005 på grund av en ansökan som har gjorts före ikraftträdandet. Frågan bör övervägas ytterligare under lagstiftningsärendets beredning.

Förslaget till lag om ändring i lagen om dödande av förkommen handling

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelserna

Förslaget, som i sak endast innebär att ordet "företagshypoteksbrev" byts ut mot "företagsinteckningsbrev" i ett antal paragrafer, skall liksom övriga förslag träda i kraft den 1 januari 2004. Förslaget innehåller inte några övergångsbestämmelser. Då FHL skall gälla under år 2004 i fråga om företagsinteckningar som har beviljats före ikraft-

trädandet av lagen om företagsinteckning framstår det som oklart vad som skall gälla om ett företagshypoteksbrev skall dödas under det året. Likaså föreligger oklarhet om vad som avses gälla för vid ikraftträdandet pågående ärenden. Lagrådet föreslår att förslaget kompletteras med en övergångsbestämmelse av förslagsvis följande lydelse:

”En ansökan om dödande av ett företagshypoteksbrev som har kommit in före den 1 januari 2005 prövas enligt äldre bestämmelser.”

Förslaget till lag om ändring i förmånsrättslagen

12 §

I bestämmelsen, som reglerar förmånsrätt för lönefordringar, föreskrivs enligt den föreslagna nya lydelsen i första styckets tredje mening att fordringar inte får ha intjänats eller, om lönen eller ersättningen skall bestämmas efter särskild beräkningsgrund, inte ha förfallit till betalning tidigare än tre månader innan konkursansökningen kom in till tingsrätten.

Av författningskommentaren framgår att med lön som bestämts enligt särskild beräkningsgrund avses bl.a. ackord, tantiem, provision och i vissa fall övertidsersättning (s. 149). Begreppet ”särskild beräkningsgrund” förekommer såvitt Lagrådet har kunnat finna inte i någon lagreglering som avser lönefordringar. Det framstår därför för Lagrådet som oklart vilka övertidsersättningar och vilka ersättningsformer utöver de nämnda som avses. Lagrådet saknar dock underlag för att föreslå något förtydligande. Frågan bör övervägas i det fortsatta lagstiftningsarbetet.

Ikraftträdande och övergångsbestämmelserna

I punkt 5 föreskrivs att, om det i lag eller annan författning hänvisas till en bestämmelse som har ersatts med en bestämmelse i den nya lagen, den nya bestämmelsen skall tillämpas i stället. En s.k. trolleri-bestämmelse av detta slag kommer oftast till användning när en lag upphävs och ersätts av en ny lag. I förevarande fall synes inte någon äldre bestämmelse ha ersatts av en ny bestämmelse på sådant sätt att en övergångsreglering av detta slag är motiverad. Lagrådet förordar att punkten får utgå.

Förslaget till lag om ändring i konkurslagen

4 kap. 1 §

I paragrafen har gjorts endast sådana ändringar som följer av att lagen (1971:1072) om förmånsberättigade skattefordringar m.m. föreslås upphävd. Detta innebär att lagrådsremissen inte tar upp Förmånsrättskommitténs förslag att upphäva förbudet mot återvinning av betalning av skatter och allmänna avgifter. I remissen uttalar regeringen att systematiska skäl i och för sig talar för att återvinningsförbudet upphävs, om förmånsrätten för skatter och allmänna avgifter avskaffas. Regeringen framhåller emellertid att kommittén inte närmare har analyserat eller beräknat de statsfinansiella konsekvenserna av ett upphävande och att de ekonomiska och praktiska konsekvenserna bör övervägas ytterligare innan regeringen kan ta ställning till frågan.

Lagrådet instämmer i regeringens bedömning att systematiska skäl talar för att återvinningsförbudet upphävs, när förmånsrätten för skatter och allmänna avgifter avskaffas. I själva verket torde det vara

så att syftet med att förmånsrätten avskaffas direkt motverkas, om återvinningsförbudet behålls, särskilt som det kan finnas starka incitament för en gäldenär att i en obeståndssituation hellre betala skattefordringar än andra fordringar. Lagrådet har svårt att se att statsfinansiella skäl kan åberopas för att behålla återvinningsförbudet. Det torde för övrigt vara vanskligt att identifiera några särskilda ekonomiska konsekvenser av just återvinningsförbudet eller dess avskaffande. Under föredragningen inför Lagrådet har redovisats vissa praktiska problem som hänger samman med tillämpningen av skattebetalningslagen (1997:483). Enligt Lagrådets mening är det angeläget att dessa problem kan lösas på ett sådant sätt att det nya regelsystemet inte behöver vara behäftat med den anomali som ett bevarat återvinningsförbud skulle innebära.

5 kap. 18 §

Paragrafen är ny, liksom den föregående rubriken, "Ett konkursbos ansvar för lönefordringar". I paragrafen föreskrivs att ett konkursbo under vissa förutsättningar får massaansvar för en arbetstagares fordran på lön eller annan ersättning för arbete. Paragrafen har placerats i 5 kap. konkurslagen, som i övrigt innehåller bestämmelser om fordringar i konkurs. Det kan ifrågasättas om den nya paragrafen hör hemma i detta sammanhang. Under föredragningen har förklarats att placeringen skall ses som en provisorisk lösning i avvaktan på beredningen av Förmånsrättskommitténs slutbetänkande Gäldenärens avtal vid insolvensförfaranden (SOU 2001:80). Lagrådet håller med om att paragrafens placering bör övervägas i detta större sammanhang och godtar den föreslagna lösningen som ett provisorium.

Förslaget till lag om ändring i lagen om indrivning av statliga fordringar m.m.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelserna

Förslaget innehåller inte några övergångsbestämmelser. Även för denna reglering får det dock betydelse att FHL skall gälla under år 2004 i fråga om företagsinteckningar som har beviljats före ikraftträdandet av lagen om företagsinteckning. Lagrådet föreslår att förslaget kompletteras med en övergångsbestämmelse av följande lydelse:

”I fråga om företagshypotek på grund av inteckning som har beviljats före ikraftträdandet tillämpas äldre bestämmelser fram till den 1 januari 2005.”

Övriga lagförslag

Lagrådet lämnar förslagen utan erinran.